

Västmanlands läns museum
Kulturmiljö Rapport B
2010:B21

Kungsåra hembygdsförenings fornstuga - Omläggning av tak inom projektet Hus med historia

Antikvarisk medverkan

Kungsbyn 2:2
Kungsåra socken
Västmanlands län

Lisa Skanser

**Kungsåra hembygdsförenings fornstuga
- Omläggning av tak inom projektet Hus med historia**

Antikvarisk medverkan

Kungsbyn 2:2
Kungsåra socken
Västmanlands län

Länsmuseets dnr: VLM 100010

Lisa Skanser

Utgivning och distribution:
Västmanlands läns museum
Karlskatan 2, 722 14 Västerås
Tel 021-39 32 22
Fax 021-13 20 76
E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2010

Omslagsfoto: Boden hösten 2010.

Foto: Där inget annat anges är fotografier tagna av Lisa Skanser, Västmanlands läns museum.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01172.

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-86511-13-5

Inledning

Kungsåra hembygdsgårds fornstuga ligger 16 km öster om Västerås i anslutning till Kungsåra kyrka. Hembygdsgårdsföreningen ansökte år 2010 om byggnadsvårdbidrag för att lägga om taket på fornstugan, en f.d. tiondebod, som föreningen äger. Ansökan gjordes i samband med projektet "Hus med historia" som är en särskild satsning på hembygdsgårdarnas byggnader. Boden utgör ett exempel på äldre tiders byggnadssätt. Den är uppställd intill kyrkan och utgör tillsammans med övriga byggnader en samlad miljö med månghundraårig historia. Byggnaden användes från början som tiondebod och speglar den tid då socknens innevånare lämnade sitt tionde av skörden till kyrkan. Idag fyller boden en viktig pedagogisk funktion genom att den inrymmer ett museum med insamlade föremål från socknen. Byggnaden ligger också inom *Område av särskilt värde* som beskrivs i Västeråsbygden¹.

Länsstyrelsen i Västmanlands län beviljade bidrag på 26 200 kr för åtgärden i beslut daterat 2010-04-26 dnr 434-426-10. För antikvarisk medverkan i ärendet utsågs Västmanlands läns museum. Antikvarisk expert var antikvarie Lisa Skanser som även sammanställt rapporten.

Kartan visar bodens läge strax nordöst om kyrkan. Utdrag ur digitala fastighetskartan från 2004.

Historik

Den aktuella byggnaden är en f.d. tiondebod som troligen uppfördes under 1700-talet. Den stod tidigare ett stycke längre söderut, närmre kyrkan. År 1990 genomfördes reparationer inför iordningställandet av ett hembygdsmuseum i boden². I samband med detta lades taket om med enkupigt lertegel.

¹ Västeråsbygden, ett program för kulturminnesvård. 1987 sid 200.

² Pressklipp Västmanlands nyheter 1990-07-12. VLMs arkiv.

Beskrivning

Tiondeboden kallas numer för ”fornstugan”. Det är en av tre mindre byggnader som ligger i slutningen strax nordöst om Kungsåra kyrka. Byggnaden är uppförd i timmer med utknutar i en våning. På fasaden finns en svarttjärad bräddörr. Byggnaden vilar på plintar av huggen natursten. Taket är ett åstak med en kroppås och en mittås i vardera takfall. Undertaket består av ett äldre locktak av ramsågade och vatthyvlade brädor i varierande bredder och 1-1½ tums tjocklek. Yttertaket utgörs av enkupigt lertegel. Över dörren har taket förlängts, här har de gamla undertaksbrädorna bytts ut till en smalare, klingsågad variant. Fasaderna är rödfärgade, fotbrädor och vindskivor är svartfärgade.

Skador

Taket på tiondeboden är i behov av restaurering. Sist det lades om var för 20 år sedan, då monterades även fotbrädor och vindskivor. Det fanns spruckna tegelpannor och läkten var uttjänt. Rötskador fanns i nederkant av det gamla locktaket. Skadorna var främst orsakade av en felaktig montering av fotbrädan (brädan var spikad i ändrät på locktaket). Löv, fröer och mindre kvistar hade samlats innanför fotbrädan. Genom fotbrädans montering förhindrades nödvändig vattenavrinning och luftning av undertaket. Vid Västmanlands läns museums förbesiktning av tiondeboden observerades en rötskada i hammarband och underliggande stockvarv på östra fasaden. Läns museet rekommenderade att föreningen skulle kontrollera omfattningen av skadorna i samband med takomläggningen.

Genomförda arbeten

Kungsåra hembygdsförening genomförde takomläggningen i egen regi. Enligt uppgift från Kjell Lindbom, ordförande i Kungsåra hembygdsförening, påbörjades arbetet den 7-8 juli med resande av ställning och avplockning av tegelpannor. Den 21 juli påbörjades reparationer av undertaket. Rötskadade undertaksbrädor ersattes med begagnat byggnadsmaterial i liknande utförande som det ursprungliga virket. Ny läkt monterades och befintligt enkupigt lertegel återanvändes samt kompletterades med pannor som föreningen haft liggande. Teglet visade sig vara från fem olika tegelbruk. Fotbrädor återmonterades inte. Vindskivorna på södra gaveln böts ut och ersattes med två nya omlottlagda vindskivor, dessa målades med svart linoljefärg.

På initiativ av Kungsåra hembygdsförening uppmärksammades takomläggningen i en artikel i Västerås tidning 7-13 augusti 2010.

Resultat

Den 9 september 2010 besökte antikvarisk expert fornstugan i syfte att slutbesiktiga de reparationsarbeten som föreningen beviljats byggnadsvårdsbidrag för. Takteglet på bodens östra takfall hade lagts om under sommaren och rötskadade undertaksbrädor bytts ut. Vid besiktningen upptäcktes ett pågående mögelangrepp i östra takfallets undertaksbrädor och i timmerstockar i norra gavelns timmer. En trolig orsak till mögelangreppet är att undertaket och stommen stod exponerade utan tillräckligt väderskydd mellan 8-21 juli. Äldre men avstannade rötskador i såväl undertak som timmerstomme fick ny tillförsel av fukt vilket satte fart på mögelangreppet. Dessutom låg det nyomlagda takteglet snett och ojämnt vilket medfört glipor på flertal ställen. Nedersta raden av takpannor låg även i en annan vinkel än övriga pannor.

Inledningsvis hade hembygdsföreningen fått rekommendationen att rödfärga vindskivor vid ett eventuellt byte eftersom svarta vindskivor inte representerar ett traditionellt utseende. Faluröd slamfärg, alternativt rödtjära, överensstämmer bättre med ett traditionellt uttryck. Trots rekommendationerna uppstod tyvärr missförstånd då vindskivor målades med svart linoljefärg.

Enligt muntlig uppgift från Kjell Lindbom vid besiktningen den 6 september hade man vid takomläggningen behövt 6 tums spik för att fästa undertaksbrädan i timmerstocken vid den rötskada som finns i hammarband och underliggande stockvarv på östra fasaden. Någon lagning av timret genomfördes dock inte. Utifrån uppgifterna om 6 tums spiken gör länsmuseet bedömningen att rötskadan sannolikt är så pass omfattande att timret behöver lagas med halvsulning eller eventuellt skarvas.

Antikvarisk expert från Västmanlands läns museum gjorde bedömningen att takomläggningen inte skett enligt länsstyrelsens beslut och godkändes därför inte ur antikvarisk synvinkel.

Under senhösten 2010 har Länsstyrelsen kommit överens med Kungsåra hembygdsförening om att taket ska läggas om under nästa år i enlighet med den arbetsbeskrivning som tagits fram av Västmanlands läns museum³. När arbetet är slutfört ska Länsstyrelsen kontaktas för en slutbesiktning.

Litteratur och källor

Västeråsbygden, ett program för kulturminnesvård. 1987.

Västmanlands läns museums arkiv. Pressklipp Västmanlands nyheter 1990-07-12.

³ Dnr VLM 100010. Byggnadsvårdsrådgivning daterad 2010-01-15. VLM's arkiv.

Bilder före

Fotbrädan spikad i ändträt på det gamla locktaket med rötskadat undertak som följd.

Pilarna markerar vatthyllade spår i gamla locktaket.

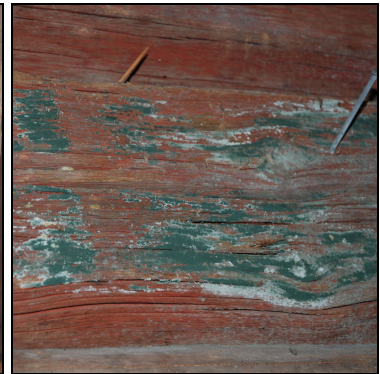
Boden innan takomläggning, i bild syns Kjell Lindbom.

Bilder efter

Teglet ligger snett och ojämnt vilket medför glipor på flera ställen och nedersta raden av takpannor ligger i en annan vinkel än övriga pannor.

Mögelangrepp i östra takfallets undertaksbrädor och i norra väggens gavellröste.

Administrativa uppgifter

<i>Västmanlands läns museums dnr:</i>	VLM 100010
<i>VO Kulturmiljö; projektnr:</i>	3-10-123
<i>Länsstyrelsen dnr:</i>	434-426-10
<i>Fastighetsbeteckning:</i>	Kungsbyn 2:2
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Socken:</i>	Kungsåra socken
<i>Kommun:</i>	Västerås
<i>Ägare-beställare:</i>	Kungsåra hembygdsförening c/o Kjell Lindbom Västerbyvägen 11 733 73 Ransta
<i>Entreprenör:</i>	Egen regi
<i>Antikvarisk kontroll:</i>	Västmanlands läns museum Antikvarisk expert Lisa Skanser Karlskatan 2 722 14 VÄSTERÅS Tele: 021-39 32 22

– en del av Landstinget Västmanland

Västmanlands läns museum, Karlsgatan 2, 722 14 VÄSTERÅS
Tele: 021-39 32 22 · Fax: 021-13 20 76 · E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-86511-13-5